

DOI 10.36074/logos-08.05.2026.042

НАВЧАЛЬНИЙ ТЕКСТ: КОРОТКО ПРО СУТНІСТЬ ТА ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ

Шевчук Лариса Миколаївна¹

1. канд. пед. наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник відділу навчання мов
національних меншин та зарубіжної літератури
Інститут педагогіки НАПН України, УКРАЇНА

ORCID ID: 0000-0002-4193-0971

У тлумачному словнику термін «текст» трактовано як «сукупність записаних слів, що складають логічну або мистецьку цілість» [5, с. 119].

Для тексту, як складної різнорівневої системи, властиві зовнішні та внутрішні характеристики тексту. У першому випадку – це довжина речень, різноманітність та кількість частин мови та ін., у другому – смисл, зміст повідомлення [6, с. 91].

Водночас «будь-який текст є результатом комунікативного акту, наслідком взаємодії автора й адресата» [7, с. 5].

Навчальний текст як феномен потребує особливої уваги. У довідкових виданнях слово «навчальний» визначають так:

«1. Стосується до навчання, пов'язаний з ним.

2. Призначений для навчання. Пристосований для навчання, тренування.» [4].

Вітчизняні науковці по-різному висловлюються з приводу проблеми дослідження або близьких за своєю суттю проблем. Так Я. Кодлюк розглядає поняття «навчальний текст» як структурний компонент підручника. На думку вченої, це «складна система, у якій зінтегровані як його зовнішнє оформлення, що допомагає диференціювати різний за значущістю навчальний матеріал, так і внутрішня будова, яка включає педагогічно доцільний зміст, вдале мовленнєве оформлення, логічність і послідовність викладу, що в кінцевому рахунку забезпечують реалізацію основних функцій навчання – освітньої, розвивальної та виховної» [3, с. 172];

О. Андрієць, Л. Златів розглядають поняття «науково-навчальний текст» (науково-навчальні тексти) та пропонують такі визначення:

SECTION 17.
PEDAGOGY AND EDUCATION

- усне або письмове висловлювання, яке «містить пізнавальну інформацію загальнонавчального та фахового характеру» [1, с. 78];

- «спеціально підібрані з фахової літератури тексти загальнонаукового і професійного спрямування й написані науково-навчальним стилем, тексти-препарати» та пристосовані для дидактичних завдань [2, с. 36].

У власному дослідженні дотримуємося переконань, що «навчальний текст» – це текст, який використовують або створюють (продукують) у процесі навчання або самонавчання. Це основна форма акумулювання та зберігання знань, засіб для їх передачі. Статус навчального текст набуває за умови здійснення учнями таких дій як читання та перечитування тексту з різною метою, аналіз, відновлення, трансформація, доповнення тощо. Спектр відповідних дій надзвичайно різноманітний.

Для навчального тексту важливі такі конституційні ознаки тексту: цілісність, структурованість, зв'язність, завершеність, інформативність, діалогічність. Разом з тим, можливі відступи і винятки. Наприклад, специфіка дидактичної мети спричинює використання в освітньому процесі незавершеного тексту (учні отримують завдання створити кінцівку) або деформованого тексту із порушеною зв'язністю (для відновлення запропонованого тексту здобувачами освіти). Також можливе використання уривка або уривків тексту.

В освітньому процесі використовують аутентичні тексти, дібрані та адаптовані відповідно до навчальної мети, спеціально створені навчальні тексти (наприклад, авторами навчальних видань і вчителями).

Важлива відповідність навчальних текстів таким критеріям: віковим особливостям здобувачів освіти, наявність нової інформації, здатність викликати цікавість та позитивні емоції. Особливої уваги потребує складність тексту для опрацювання. Найбільш доцільним є посилене утруднення. Результат філігранної точності у доборі текстів – це оптимальний вміст інформації для сприйняття, опрацювання й засвоєння конкретним здобувачем освіти.

Вимоги до продюгованих текстів визначено у навчальних програмах, прописано у завданнях, вправах у підручниках і навчальних посібниках тощо.

Питання типів і видів навчальних текстів потребує окремого розгляду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

- [1] Андрієць О. М. Методика опрацювання науково-навчальних текстів у старших класах з поглибленим вивченням української мови: автореф. дис. ... канд. пед. н.: 13.00.02. Херсон, 2007. 22 с.

- [2] Златів Л.М. Формування у студентів філологічного факультету умінь сприймати і відтворювати зміст науково-навчального тексту: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Тернопіль, 2000. 282 с.
- [3] Кодлюк Я. П. Теорія і практика підручникотворення в початковій освіті: підручник для магістрантів та студентів педагогічних факультетів. Київ: Інформаційно-аналітична агенція «Наш час», 2006. 368 с.
- [4] Словник української мови: в 11 томах. Том 5, 1974. С. 43. URL: <http://sum.in.ua/s/navchaljnyj>
- [5] Тлумачний словник української мови / уклад. А. Івченко. 12 випр. вид. Харків: Фоліо, 2007. 540 с.
- [6] Чепелева Н. В. Технології читання. Київ: Главник, 2004. 96 с.
- [7] Шабуніна В. В. Засоби діалогічної організації науково-навчальних текстів технічної галузі в сучасній українській мові: автореф. дис. ... канд філолог наук: 10.02.01 Дніпропетровськ, 2010. 23 с.
- [8] Шевчук Л.М. Лінгвістичний, семіотичний і герменевтичний підходи до визначення тексту. *Українська мова і література в школі*. 2014. №6. С. 40-43.
- [9] Шевчук Л.М. Навчальний текст як феномен: сутність та визначення. *Sectoral research XXI: characteristics and features: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the III International Scientific and Theoretical Conference, April 22, 2022*. Chicago, USA: European Scientific Platform, 2022. С. 40-42.

